

Berki Tímea

ERDÉLYI TÖRTÉNET ROMÁNIÁBAN

Bánffy Miklós trilógiájának recepciójáról

A 2019-es év kiemelt jelentőséggel bír Bánffy Miklós irodalmi munkásságának román nyelvű recepciójában, és közvetve a magyar–román kulturális kapcsolatokban. Hosszú várakozás, többéves fordítási és a kiadást előkészítő erőfeszítések után ekkor látott napvilágot román nyelven Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című trilógiája.¹ A magyar és román szakmai közönség egyaránt hiánypótlóként tekint rá, részben a szerzői életmű „vizontagságos utóélete”² rendezése, részben a kulturális közvetítés reményében.

Bánffy Miklós műveinek 1929 és 1989 közötti román nyelvű fogadtatásáról 2014-ben, a Bánffy-émlékév apropóján Dávid Gyula irodalomtörténész nyújtott alapos áttekintést. Írásában feltárta azt a kevés műfordítást, amely a szerzővel egykorú vagy évtizedekkel később jelent meg, illetve a román kortársi visszajelzéseket, amelyek nem egy-egy kiemelt Bánffy-műre, hanem a szerző két világháború közötti irodalmi-kulturális szerepvállalásaira vonatkoznak és a politikai erőviszonyok által is meghatározottak.³ Innen nézve a Bánffy Miklós írói munkásságának legfontosabbjaként megítélt *Erdélyi történet*⁴ román fordításának jelentősége is összetettevé válik. A továbbiakban erre az összetettségre mutatok rá a trilógiafordítás megjelenését és a román nyelvű recepciót vizsgálva.

Ugyan a román nyelvű olvasóközönség 2019-ben vehette kézbe a Bánffy-trilógiát, az azt megelőző években több ízben is előkerült

- 1 Miklós BÁNFFY, *Trilogia transilvană I–III.*, ford. Marius TABACU, az előszót írta Marta PETREU, bev. és jegyz. Lucian NASTASĂ-KOVÁCS, Institutul Cultural Român, Bukarest, 2019.
- 2 DÁVID Gyula, *Bánffy Miklós műveinek román fogadtatása és utóélete = Bánffy Miklós művészi pályaképe – Viața artistică a lui Miklós Bánffy*, szerk. DÁVID Gyula, Polis, Kolozsvár, 2014, 83.
- 3 Már Bánffy Miklós is szemtanúja lehetett annak, hogy miként használja politikai játékmű eszközeiként irodalmi munkásságát az éppen berendezkedő kommunizmus. Dávid Gyula idézett tanulmányában a recepciótörténet feltárása során hangsúlyozza, hogy Bánffy életműve Romániában az etnikai genocídium áldozata.
- 4 A trilógiaként ismert regényfolyam első kötetei 1934-ben Gróf Bánffy Miklós szerzői név alatt jelentek meg Kolozsváron, az Erdélyi Szépművés Céh kiadásában, az utolsó része pedig 1940-ben látott napvilágot.

e mű fordításának kérdése. Erre kiváló alkalmat biztosítottak a 2014-es Bánffy-émlékév romániai eseményei is,⁵ ezek rendjén pedig az azokat követő kétnyelvű kiadványok.⁶ Szintén a fogadtatás lépéseiként kell értelmeznünk azokat az irodalmi lapokban⁷ megjelent tematikus számokat, interjúkat, értelmező jellegű szövegeket is, amelyek megelőzték a regényfolyam fordításának publikálását. Ezeket követően a megjelenés, a könyvbemutatók és -ismertetések teszik lehetővé a regény találkozását román nyelvű olvasóival.

A Romániai Írószövetség kolozsvári folyóirata, az Apostrof 2014-ben Bánffy-dossziét állított össze,⁸ amelyben Lukács József Bánffy Miklós életrajzi adatainak ismertetését követően a regényt társadalomtörténeti műként értékelte,⁹ kiemelve európai és nemzetközi sikerét, amelyet Bánffy-Jelen Katalin és Patrick Thursfield angol nyelvű fordításának¹⁰ köszönhet. Marius Tabacu fordításában a trilógia bevezető sorait közölték,¹¹ majd Ovidiu Pecican tanulmányát,¹² amely a kolozsvári Bánffy-konferencián hangzott el, és amely a Dávid Gyula által szerkesztett kétnyelvű kötetben is napvilágot látott.

Ovidiu Pecican történész, író a trilógia értelmezési lehetőségeit keresi több írásában. Az imént hivatkozott tanulmányára részletesebben is kitérek, hiszen a román olvasó számára próbálja meg elhelyezni azt a szöveget, amelyet nemsokára fordításban olvashat. Pecican első lehetőségként annak fontosságát hangsúlyozza, hogy az író Bánffy Miklós

- 5 Ezek első mozzanata a kolozsvári Német Kulturális Központ februári rendezvénye, amelyen az *Erdélyi történet* első kötetét a fordítók, Andreas Oplatka német, Marius Tabacu román nyelven olvasták fel. Lásd erről bővebben: <http://www.kulturzentrum-klausenburg.ro/de/kultur/kulturprogramm/news/fokus-details/artikel/miklos-banffy-trilogia-transilvana-1/>.
- 6 Lásd DÁVID, I. m.; *Gróf Bánffy Miklós, egy nyughatatlan ember / A restless man. Bánffy Miklós, Ben Myll, Kisbán Miklós vándorkiállítás katalógusa / Catalogue of the travelling exhibition: Miklós Bánffy, Ben Myll, Miklós Kisbán*; szerk. SZEBENI ZSUSZA; átdolg., bőv. kiad., OSZMI, Budapest, 2016.; *Un om neliniștit: Miklós Bánffy (Ben Myll, Miklós Kisbán) I.*, szerk. SZEBENI ZSUSZA, Muzeul și Institutul Național de Istorie a Teatrului, Kolozsvár, 2014.
- 7 Az irodalmi lapokon kívül említésre méltó a román–magyar kapcsolatokat szorgalmazó és építő Corbiu albi [fehér hollók] internetes portál, amely 2018-ban egy rövid esszéistitikus írással idézi fel Bánffy Miklós munkásságát, az *Erdélyi történet* fontosságát hangsúlyozva. Lásd Mădălina MUNTEAN, *Despre Trilogia Transilvană și Miklós Bánffy = Román-magyar könyvtár*, Corbiu albi, <http://corbiialbi.ro/biblioteca-romano-maghiara-madalina-muntean-despre-trilogia-transilvana-si-miklos-banffy/?hilitte=%27banffy%27>.
- 8 *Dosar Bánffy Miklós*, Revista Apostrof 2014/6., 15–23.
- 9 LUKÁCS JÓZSEF, *Contele-scriitor*, Revista Apostrof 2014/6., 15–17.
- 10 MIKLÓS BÁNFFY, *The Writing on the Wall Trilogy: They Were Counted, They Were Found Wanting, They Were Divided*, Arcadia Books, 1999.
- 11 BÁNFFY MIKLÓS, *Spre casă*, Revista Apostrof 2014/6., 17–22.
- 12 OVIDIU PECICAN, *Bánffy Miklós romancier: Circumscrieri*, Revista Apostrof 2014/6., 22–23.

szemtanúja volt annak a korszaknak, amelyet művében megjelenít, ilyenképpen Abády Bálintot, a trilógia főszereplőjét fikcionalizált alteregóként kezeli. Műfaját tekintve, Abády története a családregegyhez illeszkedik, olyan világirodalmi alkotások sorába, mint Thomas Mann, *A Buddenbrock ház*, John Galsworthy, *Forsythe Saga*, Roger Martin du Gard, *Les Thibaults*. Román irodalmi példákat is említ, megkönnyítve a befogadó tájékozódását: a Duiliu Zamfirescu Comăneșteni-ek történetével,¹³ Hortensia Papadat-Bengescu Hallipa-ciklusával¹⁴ rokonítja.

A huszadik század első évtizedeiben született trilógia Pecican szerint az erdélyi és magyarországi elit regénye is egyben, a történeti változások miatt pedig egy olyan irodalmi műként is értelmezhető, amely az akkor kibontakozó transzilvanizmus-projekt szerves része. Történeti munka is abban az értelemben, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia¹⁵ utolsó évtizedeivel foglalkozik, miközben freskószerűen mutatja be annak arisztokrata társadalmát. A két világháború közötti regénytermés részeként pedig emlékezet- és dokumentumregény. E sokrétű befogadói szemlélet és értelmezési nézőpont azért is érdekes, mert az olvasók számára ismerős fogódzókat nyújt és szétszálazza azokat a jelentésrétegeket, amelyek túlmutatnak azon, hogy az *Erdélyi történet* csupán Erdély-történet.

Ezt az értelmező, értékelő tanulmányt idővel egy újabb Bánffy-dossziében megjelenő fordításrészlet követi a teljes fordítás befejezésének hírért is hozva az Apostrof 2019. évi első számában. Ez év januárjától gyorsul fel a fogadtatástörténet is, amelyet alább időrendi sorrendben ismertetek, majd néhány szempontot kiemelve tárgyalom azt.

Marta Petreu, a dosszié szerkesztője a fordításkötethez írott előszavából közöl, felvezetve a trilógiafordítás egy újabb részletét, amelyért köszönetet mond a kiadónak, hogy a lap rendelkezésére bocsátotta.¹⁶ Az Apostrof folyóirat második Bánffy Miklóssal kapcsolatos tömbje után az látszik, hogy a folyóirat egyfelől beharangozza a fordítást, a kiadás előkészítésébe nyújt betekintést, másfelől megismerteti az olvasókkal Bánffy Miklós életrajzát, munkásságát, kontextualizálja az olvasók számára az *Erdélyi történetet*.

13 Duiliu ZAMFIRESCU, *Romanul Comăneștilor: Viața la țară. Tănase Scatiu. În războiu. Îndepărtări. Anna*, București, 1922.

14 A ciklus darabjai: *Fecioarele despletite* (1926), *Concert din muzică de Bach* (1927), *Drumul ascuns* (1932), *Rădăcini* (1938).

15 A román fordításban Kakania, azaz a „kaiserlich und königlich” K.u.k. rövidítéséből származó betűszó.

16 Marta PETREU, *Unde s-a dus frumusețea – fragment*, Revista Apostrof 2019/1., <http://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2019/n1/a16/>.

A Marta Petreu által jegyzett előszórészlet erősíti az életrajz felőli olvasás lehetőségét, hiszen így indít: a szerző Abády Bálintban alteregót teremtett önmaga számára.¹⁷ Ezt az állítást a fikcionalizáló eljárás leleplezésével kapcsolja össze, miszerint a főhős legfontosabb birtoka, Dénestornya leírása kétségkívül a bonchidai kastély és park ábrázolása; neve pedig Bánffy Miklós egyik ősére, Dénesre utal. A referencialitást megtartva emeli ki a regényben szövődő szerelmi szálakat narrációs fonalként, amelyek Abády Bálint és Milóth Adrienne, illetve Gyerőffy László és Kollonits Klára kapcsolatát egymás tükrében vázolják. Petreu Bánffy színműíró érdeklődésére és a *Reggeltől estig* című kisregényére is utal a szereplők leírása és lélektani megjelenítése rendjén, és ezzel a román közönség figyelmét más Bánffy-művekre is ráirányítja. Marta Petreu érdemei elévülhetetlenek tehát a Bánffy Miklós Apostrof-beli jelenlété és a trilógia fordítása megismertetését tekintve. A folyóirat áprilisi számában interjút is közöl a fordítóval, amelyben az 1000 oldalnyi irodalmi mű román nyelvű átültetésének mikéntjére kíváncsi. A válaszokból kiderül, hogy Marius Tabacu számára a regényben létrehozott világok (vadászat, löverseny, bálók, a főszereplő nőhódítási kísérletei stb.) románosítása jelentette a legnagyobb kihívást a szerző természetközelségén és a szöveg zeneiségén kívül. A fordító arra is utal az interjúban, hogy a kiadási folyamat több időt vett igénybe, mint a fordítás elkészülte, ráadásul kényes kompromisszumokat követelt.¹⁸

Az előszóként olvasható teljes szövegre még visszatérek, addig nézzük, milyen részeket mutatnak meg a kiadás megjelenése előtt az Apostrof olvasóinak! Mint már fentebb említettem, a 2014-ben közölt részlet a regény bevezető részét közli: a kora őszi vasárnap Marosvásárhely felé tartó és emlékeibe merülő Abády Bálintot láttatja, majd a maga után porfelleget hagyó Kendyek rövid ismertetőjénél áll meg. Ez a részlet a leírások erejével, Abády bemutatásával, emlékei felvilágosításával és utazása céljának rövid ismertetésével hivatott arra, hogy megszólítsa olvasóit. A második fordításrészlet szintén a trilógia első kötetéből származik, és Dénestornya leírása mellett Abády Bálint szerelmi vívódásába enged betekintést. Két irányba nyitja meg a regényt az olvasók előtt: részint az érzékletes leírás segítségével azonosítható helyszínt, a Bánffyok bonchidai birtokát és kastélyát, részint a narrációban hangsúlyos szerelmi szálát láttatja. A harmadik részlet¹⁹ a tri-

17 „Autorul și-a creat un alter ego în tinărul conte Bálint Abády.” PETREU, I. m.

18 Marius Tabacu, Revista Apostrof 2019/4., 5.

19 Miklós BÁNFFY, *High life-ul clujean*, Revista Apostrof 2019/2., 23.

lógiaiként publikált mű második kötetéből származik, és az egykori Kolozsvár világába kalauzolja olvasóit. A trilógia így a 19. századi Erdély, a főúri társadalom, a főszereplő lelkiállapotát felkavaró szerelem történeteként szerepel az Apostrofban.

Demény Péter író május 24-én, a kulturális sokszínűség, párbeszéd és fejlődés nemzetközi napján adja hírül román nyelven a fordítás megjelenését a *Literomania* független irodalmi portálon. A kiválasztott pillanat a gesztus politikájára irányítja a figyelmet, Demény a trilógiafordítást elsősorban a kultúrák közötti párbeszéd jeleként érzékeli.²⁰

A Café Apostrof rovat is közli a trilógia megjelenésének hírét, az Osztrák–Magyar Monarchia hanyatlásának kolozsvári, bonchidai, illetve Erdély-történeteként vezetve fel a művet: „Roman despre amurgul lumii austro-ungare. Narațiunea, care împletește măiastru multe linii epice, acoperă anii 1904–1914. O mare parte din acțiune se petrece la Cluj, la Bonțida și, în general, în Transilvania.”²¹ [Regény az osztrák–magyar világ alkonyáról. Az összefonódó cselekményszálakból álló narráció 1904–1914 között játszódik. Az események nagy része Kolozsváron, Bonchidán, általánosan Erdélyben zajlik.]

Megjelenésével lezárul a trilógia fogadtatásának előkészítő szakasza. Az első könyvbemutatóra a Bukarestben megrendezett könyvfesztiválon, a Bookfesten kerül sor június 1-jén,²² amelyet több magyar²³ és néhány román nyelvű közönségtalálkozó követ. Ezt a kiadás kontextusa is részben megköveteli, hiszen a magyar és román kultúra nemzetközi kapcsolatait elősegítő intézetek közös erőfeszítéseként jelenhetett meg a kiadvány. A bukaresti könyvbemutatón Marius Tabacu, Marta Petreu, Lucian Nastasă-Kovács, illetve a Balassi Intézet igazgatója, Kósa András László mellett a Román Kulturális Intézet könyvkiadásért felelős igazgatója, Andrei Novac is részt vett.²⁴ A fordítás

20 DEMÉNY Péter, *Romanul marelui conte*, Litero-mania.com 2019. 05. 24., <https://www.litero-mania.com/romanul-marelui-conte/>.

21 *Café Apostrof*, Revista Apostrof 2019/6., 1.

22 Ugyanitt mutatták be Esterházy Péter *Hasnyálmirigynaplóját*, amelyet szintén Marius Tabacu fordított románra.

23 A trilógiafordítás a romániai magyar közösség számára is jelentőséggel bír. 2019 januárjában a Magyar Kultúra Napján Kolozsváron Marius Tabacu Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért-díjat kapott. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) által létrehozott díjat első alkalommal ítélték oda műfordítónak, hagyományteremtő szándékkal – más kérdés, hogy a 2020-as díjazottak között már nem találunk műfordítót. A Tusnádfürdőn megrendezett nyári szabadegyetemen, a kolozsvári és marosvásárhelyi ún. „magyar napokon” is bemutatják a trilógiafordítást a kiadásban szerepet vállaló szakmabeliek jelenlétében. A magyar nyelvű sajtó is figyelemmel követi ezeket a rendezvényeket.

24 Lásd erről bővebben: <https://www.icr.ro/pagini/trilogia-transilvana-a-contelui-miklos->

jelentősége kapcsán Marta Petreu egy letűnt kor, az arisztokrácia világnak ábrázolását emelte ki a trilógia érdeként, amely „a mi Erdélyünket” immár nem csupán a román paraszti és kispolgári társadalom által mutatja meg. A bevezető tanulmány írója a mű életrajzi vonatkozásait, a fordító pedig Bánffy Miklós művészetek iránti érdeklődését hangsúlyozta. Marius Tabacu hozzátette, hogy munkája során inkább írta, mint fordította Bánffy szövegét.²⁵

A fogadtatás rendjén hangsúlyoznunk kell, hogy a Bánffy-trilógiát a román irodalommal és műfordítással foglalkozó fesztiválon, a jászvásári FILIT-en is bemutatták román környezetben 2019. október 3-án.²⁶ Az esemény leírásában az erdélyi arisztokrácia dokumentumregényeként értelmezik a művet, és ennek rendjén a szerző kivételes tehetségét is megemlítik, kiemelve a fordító érdemeit a szöveg egyedi nyelvének tolmácsolásakor.²⁷

Az *Observator cultural*-ban kétrészes könyvismertetőt olvashatunk.²⁸ Bogdan Alexandru Stănescu író, kritikus is a mű fontosságának hangsúlyozásával indítja szövegét, miközben elveti annak politikai manifesztum-jellegét.²⁹ Ezt az álláspontját erősíti azokkal az interpretációs szempontokkal, amelyeket egyenként sorra vesz. A kulcsregényként való olvasási lehetőség mellett ugyanolyan tételt bír a trilógia által közvetített életérzés kérdése, amely a múlt és jövő metszéspontjában kibontakozó melankóliában nyer kifejezést, hiszen a lassú ütemű regényfolyam arisztokrata nézőpontjából a világvégeérzés olvasható ki. A kritikus, Ovidiu Pecican már idézett írásához hasonlóan, egyenrangúakként kezeli a különböző értelmezési lehetőségeket, így az er-

banffy-portretul-regasit-al-aristocratiei-maghiare-de-odinioara, illetve <https://www.icr.ro/pagini/editura-icr-la-bookfest-2019-zeci-de-titluri-vandute-si-lansari-cu-public-numeros>.

25 Egy korábbi nyilatkozatában kissé metaforikusan, de hasonlóképp fogalmaz: „Remélem, hogy az ezer oldal válogatott csapdát a román olvasó érdekében sikerült elkerülnöm. Minden becsületes fordítás az eredeti mű más nyelvű átírata. És ebből az ütközetből csak az átíró kerülhet ki pajzsán kiterülve. A kihívás mégis csábító.” Marius TABACU, *Szavak sűrűjében = Bánffy Miklós művészi pályaképe – Viața artistică a lui Miklós Bánffy*, szerk. DÁVID Gyula, Polis, Kolozsvár, 2014, 144.

26 Lásd <http://filit-iasi.ro/program-filit-2019/>.

27 Lásd <https://palatulcultural.ro/expozitii-si-evenimente/lansare-de-carte-mikls-bnffy-trilogia-transilvan-numrai-i.-cumpnii-ii.-rzleii-iii-418>.

28 Ugyanitt, 2015-ben recenzió jelent meg a Dávid Gyula által szerkesztett, Bánffy Miklós művészi pályaképét nyújtó konferenciakötetről. Lásd 2. lábjegyzet és Ovidiu PECICAN, *Avalon. Un scriitor, o epocă*, *Observatorcultural.ro* 2015. 06. 05., <https://www.observatorcultural.ro/articol/avalon-un-scriitor-o-epoca/>.

29 Bogdan Alexandru STĂNESCU, *O lume dispărută I.*, *Observatorcultural.ro* 2019. 08. 02., <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-lume-disparuta-i/>; Uő., *O lume dispărută II.*, *Observatorcultural.ro* <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-lume-disparuta-ii/>.

délyi arisztokrácia életmódtörténetét, a szerelmi szálakat, a balzaci realizmus nyomait Egon Wikcwitz alakjában, a lélektaniséget, a bécsi modernizmus jegyeit vagy a természeti és emberi táj megjelenítésének kérdését. A kiadvány lapjain, értelmezésében a szerzői életrajz regényszerűsége találkozik egy letűnt korszakból a fordítás által aktuálissá tett történettel, amely egymás (azaz a románok és magyarok) jobb megértését segítheti elő. A kulturális közvetítés ilyen típusú értelmezése a fordítást kiadó Román Kulturális Központ hivatásával találkozunk.³⁰

Növeli a trilógiafordítás értékét az a tény is, hogy a Román Írószövetség 2019-ben az Év Könyve díjra jelölte.³¹ A díjat nem nyerte el ugyan a vállalkozás, a jelölés mégis szélesebb körű nyilvánosságot biztosított számára.

A nyilvánosság további lehetőségeiként tarthatjuk számon az olyan népszerűsítő eseményeket,³² mint például a fordítás bonchidai bemutatója, ahol magyar és román nyelven méltatták a vállalkozást.³³ A bonchidai Bánffy-kastély az író lakhelyeként, az *Erdélyi történet* utolsó kötetének keltezési helyeként, fikcionalizált regényhelyszínként és helyreállítás alatt álló, oktatási-kulturális központként hasznosított műemlékként is kiemelt szereppel bír.³⁴ Marta Petreu elősza-

30 Az alábbi példa által is sajátosan kapcsolódik össze az erdélyi értelmiségi köztudatban Bánffy Miklós műveinek recepciója és a román fordítást kiadó Román Kulturális Intézet küldetése a fordítás megjelenése előtt: 2019 májusában a Primăvara poeziei [Költészet tavasza] nemzetközi fesztiválon került sor egy kerekasztal-beszélgetésre, amely az erdélyi irodalmat, annak exportálhatóságát tárgyalta. A beszélgetés résztvevői Daniel Săuca, Radu Pavel Gheo, Demény Péter, Egyed Emese, Kocsis Francisco voltak, akik közül Egyed Emese vetette fel a kiadó szerepét Bánffy Miklós trilógiája francia fordítása kapcsán, beszélgetőtársai pedig éppen a Román Kulturális Intézet közvetítő szerepét hangsúlyozták az irodalmi export kérdésében. Lásd Daniel HOBLEA, *Incursiuni în Transilvania culturală*, Caiete silvane 2019/iunie, 1–4.

31 Ezt a hírt megtaláltam a Román Kulturális Intézet berlini fiókszervezetének honlapján is: <https://www.icr.ro/berlin/trilogia-transilvana-de-miklos-banffy-aparatur-la-editura-icr-a-fost-nominalizata-la-premiul-cartea-anului/de>.

32 Az online közegeben történő népszerűsítés is kiváló lehetőség napjainkban. Például a Bánffy Miklóshoz köthető emlékhely és emlékezet vizsgálata, amely az értelmezés lehetőségeként a műben megjelenő interetnikus kapcsolatok vizsgálatára is felhívja a figyelmet: lásd Bianca FELSEGHİ, *Contele regăsit. Pe urmele lăstate de Bánffy Miklós în Trilogia Transilvană*, Pressone.ro 2019. 09. 17., <https://pressone.ro/contele-regasit-pe-urmele-lasate-de-banffy-miklos-in-trilogia-transilvana>.

33 A Bánffy Nap nevet viselő kulturális eseményen, kétnyelvű beszélgetés keretében mutatták be a fordításköteteket annak megálmodói és létrehozói (Mile Lajos, Magyarország kolozsvári főkonzulja, Kósa András László, a román nyelvű kiadás gondozója, a Balassi Intézet Bukaresti Kulturális Központjának igazgatója; Krizbai Béla, a Román Kulturális Intézet aligazgatója; Lucian Nastasă-Kovács, a bevezető tanulmány szerzője). A beszélgetést Hegedűs Csilla, a Transylvania Trust Alapítvány elnöke moderálta, a közönség részleteket hallgatott meg a műből Dragos Pop, a kolozsvári Román Nemzeti Színház művésze tolmácsolásában.

34 Az ott működő kulturális kávézóban a Polis kiadó Bánffy Miklóssal kapcsolatos kötetei és az angol trilógiafordítás mellett immár a román is megvásárolhatja. A fordítás meg-

vában,³⁵ Bogdan Alexandru Stănescu kritikájában³⁶ egyaránt összeköti a regényt a bonchidai kastéllyal. Az Apostrofban ráadásul a lap illusztrációs anyaga is a regény referencialitása melletti érvként szolgál, hiszen két, a bonchidai Bánffy-kastélyt ábrázoló fényképpel kapcsolja össze a közölt fordításrészletet. E referencialitáshoz a szerző is támpontokkal szolgál. Bánffy Miklós narrációs technikájával, mindentudó pozíciójából a regénybeli helyszín leírása közben gyengíti annak fikcionalizáltságát, hiszen lexikoni meghatározásra hivatkozik, amikor valós környezetben, Torda-Aranyos vármegyében, Aranyosszéken helyezi azt el. A dénestornyai kastély leírása is a bonchidai valóságra emlékeztet a ma is létező négy saroktoronnyal és patkó alakú udvarral.

Visszatérve tehát a trilógiára, a megjelenését övező figyelem után a kötet paratextusai által lesz érdekessé befogadói számára. Szerzője neve által a magyar irodalomra emlékeztet annak ellenére, hogy Marius Tabacu a románul való megírását hangsúlyozza. Befogadását az értelmező jellegű kísérszövegek hivatottak elősegíteni: az előszó, a bevezető tanulmány és a magyarázó jegyzetek. Ezek rendjén térek vissza Marta Petreu előszavához.³⁷ A már említetteken kívül Petreu az egyénített női szereplőkre figyel fel, a mitológiai utalásokra és párhuzamokra. Bánffy társadalombírálatát a Ion Luca Caragialeval rokonítja, de írásművészetét, a hanyatlás nagyregényét világirodalmi rangúként kezeli, az átmenetiséget ismerve fel benne. A lassan hömpölygő narráció akarva-akaratlanul mutatja be egy társadalmi osztály erkölcsi szakaszának esztétikaiba való fordulását, ahogy ez Robert Musil *A tulajdonságok nélküli ember*, vagy éppen Tolsztoj *Háború és béke* című regényében történik. A mű főszereplőjének politikai valósága és Bánffy

jelenésével és annak ajánlásával olyan román közönséghez is eljut így Bánffy Miklós műve, amelynek tagjai szabadidős tevékenységeik, utazásaik során találkoznak vele. A külföldi turistákra némiképp a fordított folyamat a jellemző, az angol, német, holland, francia, spanyol vagy olasz fordítást olvasva érkeznek a kastélyba, a fikciós helyszín, Dénestornya felfedezése szándékával.

35 „Am selectat pentru acest »dosar« una dintre descrierile castelului și parcului de la Bonțida (Dienești, în versiunea românească a romanului) – locul unde acum este găzduit vară de vară »Electric Castle«, unul dintre festivalurile de succes ale Clujului.” [A bonchidai (a regényben dénestornyai) kastély és kastélypark egyik leírását választottam ki, mely nyaranként a nagy sikerű Electric Castle zenei fesztiválnak is helyet ad.] PETREU, *I. m.*

36 „[...] al căruia castel a redevenit cunoscut în ultimii ani datorită Festivalului Electric Castle, dar și eforturilor depuse pentru a fi recondiționat” [akinek a kastélyja az elmúlt években az Electric Castle Fesztivál miatt vált ismertté újra, de a kastély helyreállítására érdekében tett erőfeszítések miatt is.] STĂNESCU, *I. m.*

37 Marta PETREU, *Unde a pierit frumusețea* = Miklós BÁNFFY, *Trilogia transilvană*, București, Institutul Cultural Român, 2019, 5–22.

nacionalizmusértelmezése Petreu szövegében is felbukkan, ellenben a bevezető tanulmányt jegyző Lucian Nastasă-Kovács,³⁸ aki szakmai képzettségét tekintve történész, alapos történelmi háttérrel biztosít a regényfolyamnak. Cáfolja, hogy az csupán az „Osztrák–Magyar Monarchia végnapjainak tolsztoji leírása lenne”.³⁹ A trilógia hitelesen mutatja be azt a letűnt kort, amelynek rekonstruálása történészek számára is kihívást jelentene: a Budapest-központú Magyarország ismerhető meg a műből, melyhez képest Erdély mintha történelmen, időn kívüli térként mutatkozna. A balzaci részletességgel leírt parlamenti csatározások és politikusi karakterek mellett – amelyek azonosításában segíthet a Nastasă-Kovács által összeállított magyarázó jegyzékek sora – a Bánffyhunad környéki románok portréi is emlékeztetnek. E szereplőkkel folytatott szóváltások alkalmával fogalmazódik meg Bánffy Miklós nacionalizmusértelmezése, amelyet Marta Petreu is említett, és amely később a nemzetiségek tiszteletére épülő transzilvanizmus ideológiájában köszön vissza. A bevezető tanulmány a történelmi és társadalmi valószerűség kapcsán annak „személyességével” is számol, amikor Bánffy Miklós életrajzi adatai felől olvassa a művet, és az Abády Bálint–Milóth Adrienne szerelmi szálát a szerző magánéletének eseményeivel veti össze.

Horváth Gábor az *Erdélyi történet* magyarországi újrakiadásakor egy, a Jelenkorban publikált cikkben a vállalkozás mögötti érveket keresi. Jelen írás szempontjából egy lábjegyzetbe tett megjegyzése érdekes, miszerint „ha tágabb összefüggésben tekintjük, akkor a borító a regény befogadására is hatással lehet”.⁴⁰ A fogadtatástörténet első évének áttekintését zárva az *Erdélyi történet* román fordítására került borítókra figyeljünk. A borító arculatának tervezője a bonchidai Bánffy-kastély archív fotóit használta, és az így létrejött látvány inkább a mű egykorú valóságához csatol vissza: egy letűnt kor világának otthonosságát idézi.

A mű irodalmi és esztétikai értéke a fedőlapon mögött rejlik, és annak felismerése a mindenkor olvasóra hárul. E felismerésig azonban a paratextuális elemek, a borító, a kísérőszövegek, a műfordítás és természetesen azok szerzői, a néhány könyvismertetés, a könyvbemutatók szervezői és szereplői Bánffy Miklós és *Erdélyi története* számára otthonosságot kívánnak teremteni a román kultúrában, és a trilógia kiadója, a Román Kulturális Intézet által a nagyvilágban.

38 Lucian NASTASĂ-KOVÁCS, *Studiu introductiv* = BÁNFFY, I. m., 23–38.

39 *Uo.*, 26.

40 HORVÁTH GÁBOR, *Közelítés Bánffy Miklós Erdélyi Történetéhez*, Jelenkor 2013/11., 1178.